

EBEVEYNLERİN OKUL KANTİNİNDE SATILAN GIDALAR İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

OPINIONS OF PARENTS ABOUT THE FOODS SOLD IN SCHOOL CANTEENS

Duygu Akçay¹, Ayla Yıldırım²¹ Milli Savunma Bakanlığı, Ankara, Türkiye² Antalya Devlet Hastanesi, Antalya, Türkiye**Yazışma Adresi:**

Duygu Akçay

Armağan Mahallesi, Sevilay sokak, Gürlü

Apt. No : 4/4, Konya, Türkiye

E posta: dakcay2010@gmail.com

Kabul Tarihi: 09 Haziran 2017

Kabul Tarihi: 19 Aralık 2017

doi : [10.5505/bsbd.2018.39358](https://doi.org/10.5505/bsbd.2018.39358)

Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi

ISSN: 2146-9601

e-ISSN: 2147-2238

bsbd@balikesir.edu.trwww.bau-sbdergisi.com**ÖZET****AMAÇ:** Bu araştırmada, ebeveynlerin okul kantininde satılan gıdalar ile ilgili görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.**YÖNTEM:** Araştırma, Antalya Atatürk Devlet Hastanesi Hüseyin Savaş Semt Polikliniği çocuk sağlığı ve hastalıkları bölümünde 02-13 Mayıs 2016 tarihleri arasında tanımlayıcı tipte yapılmıştır. Polikliniğe başvuru yapan temel eğitim ve ortaöğretim kurumuna devam eden çocuğu olan ebeveynlerden (n=492) çocuğunun okulunda kantin olan ve çalışmaya gönüllü olarak katılan toplam 108 anne ve baba ile görüşme yapılmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında, tanımlayıcı özellikleri ve araştırma konusu ile ilgili sorulardan oluşan bir anket formu kullanılmıştır.**BULGULAR:** Araştırma kapsamında yer alan çocukların %83.3'ünün annesi ile görüşme yapılmıştır. Çocukların; yaş ortalaması 9.09±1.4 yıldır. Okul kantininde satılan yiyecek/içecek türlerinden, araştırma kapsamındaki ailelerin çocuklarının %56.48'inin simit –poğaça, %51.86'sının çikolata, şeker, çips, %45.37'sinin meyve suyu tükettikleri saptanmıştır. Aileler; okul kantininde satılan yiyecek/içeceklerin hijyen şartları ve güvenilirliğini uygun bulma oranlarının oldukça düşük seviyede (%9.3 ile %33.3 arasında) olduğunu bildirmiştir. Çalışmamızda aileler, kahvaltı yapmak için en çok sabahçı, öğle yemeği yemek için en çok tam gün ve atıştırmalık almak için en çok öğlenci eğitim alan çocuklarının kantini kullandığını bildirmiştir (p<0.05).**TARTIŞMA ve SONUÇ:** Aileler çocuklarının kantinden yüksek kalorili ve sağlığa zararlı besinleri tüketmeyi tercih ettiğini bildirmiştir. Okullarda sağlıklı kantin politikası geliştirilmeli ve kantinlerde satılacak gıdaların belirlenmesi yasa kapsamına alınmalıdır.**Anahtar Kelimeler:** Okul Kantini, Besin Seçimi, Besin Güvenliği, Hijyen.**SUMMARY****OBJECTIVE:** : In this study, it was aimed to examine the opinions of parents about the foods sold in school canteens.**METHODS:** The study was carried out in Antalya Atatürk State Hospital Hüseyin Savaş Neighborhood Policlinic in the department of child health and illnesses between 02-13 May 2016. A total of 108 mothers and fathers (n = 492) who were canteen in the child's school and voluntarily participated in the study were interviewed by the parents who were enrolled in the primary education and secondary education institution that applied to the polyclinic. In the collection of research data, a questionnaire consisting of questions about descriptive characteristics and research topic was used.**RESULTS:** 83.3% of the children included in the study were interviewed by their mothers. Children; The mean age is 9.09 ± 1.4 years. Among the food / beverage types sold in the school canteen, 56.48% of the children in the survey had bagels, 51.86% chocolate, sugar, chips, 45.37% of the children consumed fruit juice. Families; (9.3% to 33.3%) rates of compliance with sanitary conditions and reliability of food / drinks sold in school canteens. In our study, families reported that they had the most morning for breakfast, the most full day for lunch, and the most afternoon children's canteen to get a snack (p < 0.05).**DISCUSSION AND CONCLUSION:** Children reported that their children prefer to consume foods that are high in calories and harmful to health. Schools should develop a healthy canteen policy and determine the food to be sold in the canteen.**Keywords:** School canteen, food selectio, food safety, hygiene.

GİRİŞ

İnsanın büyüme, gelişme, sağlıklı ve üretken olarak uzun süre yaşaması için gerekli olan öğeleri vücuduna alıp kullanabilmesi olarak tanımlanan beslenme, anne karnından itibaren yaşamın sonlanmasına kadar geçen her süreçte vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Beslenmenin sağlıklı ve normal büyümeye büyük bir etkisi vardır ¹. Çocukluk döneminde edinilen yanlış beslenme alışkanlıkları ile yetersiz ve dengesiz beslenme; tuzlu, şekerli, yağlı, besinlerin sık sık tüketilmesi, meyve-sebze tüketiminin az ve yetersiz olması vb. ilerleyen yaşlarda ilk sırada obezite olmak üzere kanser, diyabet, kalp-damar hastalıkları gibi birçok hastalığın oluşumunda etkili olmakta, bu hastalıklar ise bireyin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir². Çocukların özellikle de yeni başlayanların evleri dışında ilk defa toplum hayatına girdikleri, zamanlarının çoğunluğunu geçirdikleri, sosyalleştikleri yer olan okul ortamında; arkadaşlar, sosyokültürel ve fiziki çevre, sosyo-ekonomik durum, alışkanlıklar ve reklamlar gibi besin seçimini etkileyen birçok faktör söz konusudur ³.

Çocukların rutin uygulamaları planlanmadığı zaman, okula gidip gelme saatleri değişir, özellikle sabah kahvaltısını düzenli yapmaları güçleşir. Bazı okullar tam gün eğitim uyguladığı için veya ek kurslar sebebiyle çocuklar okulda uzun süre aç kalabilir. Tam gün öğretim gören okullarda çocuklar öğle öğününü, okulun verdiği denetlenmeyen besleyici değeri düşük öğle yemekleri ile veya evden götürdükleri besinlerle geçirebilirler⁴⁻⁶. Okulda öğlen yemeğinin verilmemesi durumlarında da en az bir ana, iki ara öğünde tüketilmesi gereken toplam besin miktarı arttığından çocuk bunları evden taşımak istememektedir. Ayrıca ders aralarında arkadaşlarından farklı olarak evden taşıdıklarını tüketmek, pek çok çocukta psikolojik baskıya neden olmaktadır. Bu nedenle belirtilen öğünlerde tüketilmesi gereken besinlerin bir bölümünü okul kantininden seçebileceği yüksek karbonhidrat ve yağ içeren besinler oluşturmaktadır ⁵. Okul kantinlerinin öğrencilere sunduğu başlıca besinlerin; hamburger, döner, pizza, soğuk sandviç, pide, kolalı içecekler, kızarmış patates, simit, poğaç vb. olması bu tür beslenmeye eğilimi artırmaktadır. Kantinlerde tüketime sunulan bu tip yüksek enerjili besinler öğrencilerin besin öğesi gereksinimlerini yeterli oranda karşılayamamaktadır ⁶.

Okul kantinlerinde satılan ürünlerin niteliklerinin okul çağı çocuklara uygun olmasının yanı sıra besinlerin hijyenik yönden de tüketime uygun olmaları gerekmektedir. Besinlerin, satın alma, depolama, hazırlama ve pişirme, servisi esnasında hijyen kurallarına uyulmalıdır ⁷. Besin kaynaklı hastalıklar ülkemizde yaygındır ve özellikle okul gibi toplu olarak yaşanan ortamlarda hastalıkların ortaya çıkışı ve yayılması hızlı olmaktadır ⁸. Okullar, çocuklara

neredeyse evrensel erişimin sağlandığı bir yer ve günlük enerji tüketiminin yaklaşık %40'ününin tüketildiği bir ortam olduğu için, nüfus temelli beslenme girişimleri için kilit bir ortam olarak önerilmiştir ⁹. Dünya Sağlık Örgütü de, öğrencilerin kullanabileceği gıdaları ve içecek türlerini kontrol etmek için okullarda beslenme politikaları uygulamalarını tavsiye etmiştir ¹⁰. Türkiye'de temel eğitimden 10 milyon 572 bin 209 öğrenci yararlanmakta ¹¹ ve 32.749 resmi okulun 11.546'sında (% 35,26) kantin işletmesi bulunmaktadır ¹².

Okullar, toplum tabanlı sağlığın geliştirilmesi ve riskin azaltılması çalışmalarının önemli bir bileşenidir. Beslenme ve fiziksel aktivite programlarının geliştirilmesinde ve uygulanmasında okul hemşirelerinin önemli rolleri vardır. Okul hemşireleri, okullardaki okul öğün programları için savunuculuk görevi yapma, kantin çalışanları ve yiyecek satıcıları ile sürekli diyalog halinde olarak çocukların hijyenik besleyici alışkanlıklar tüketmesine yardımcı olacak bir konumdadır¹³. Hemşireler ailelerden veri toplayarak, girişimlerini planlayabilirler. Bu bağlamda, çocukların büyüme ve gelişmelerinde kritik dönem olan okul çağında okul kantinlerinden satın aldıkları yiyeceklerin neler olduğu ve annelerinin bu gıdaların güvenilirliği konusundaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi önemli bir konudur. Ebeveynlerin, eğitimcilerin ve sağlık personelinin bu konudaki duyarlılığını arttırması ve yapılacak diğer çalışmalara ışık tutması için bu çalışmada; ebeveynlerin okul kantininde satılan gıdalar ile ilgili görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Tasarımı

Çalışma tanımlayıcı tipte bir çalışmadır.

Araştırmanın Yeri ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, 02-13 Mayıs 2016 tarihleri arasında Antalya Atatürk Devlet Hastanesi Hüseyin Savaş Semt Polikliniği çocuk sağlığı ve hastalıkları bölümüne başvuru yapan temel eğitim ve ortaöğretim kurumuna devam eden çocuğu olan ebeveynler (n=492) oluşturmuştur. Araştırmada örneklem seçimine gidilmeden tüm ebeveynler çalışma kapsamına alınmıştır. Ancak araştırmanın yapıldığı sürede ulaşılabilen, araştırmaya katılmayı kabul eden ve çocuğunun okulunda kantin olan 108 ebeveyn anket uygulanabilmiştir. Anket uygulanan ailelerin çocukları polikliniğe; üst ya da alt solunum yolu enfeksiyonu, idrar yolu enfeksiyonu, konstipasyon, diyare gibi gastrointestinal sistem hastalıkları ile rutin kontrol için başvuru yapmışlardır

Veri Toplama Araç ve Gereçleri

Araştırma verilerinin toplanmasında konu ile ilgili literatür taranarak^{3,6,13} araştırmacılar tarafından oluşturulan, tanımlayıcı özellikleri ve araştırma konusu ile ilgili sorulardan oluşan bir anket formu kullanılmıştır. Anket, katılımcılar ile yüz yüze görüşülerek araştırmacılar tarafından doldurulmuştur. Formların yanıtlanması yaklaşık 10-15 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 15.00 programında değerlendirilmiştir. Araştırma grubunun, demografik bilgilerinin, konuya ilişkin bazı tanımlayıcı verilerin analizleri için frekans, yüzde alma teknikleri, okul eğitim şekli ve kantinden yiyecek tüketme amacı ile harçlık durumu ve kantin kullanma sıklığı gibi kategorik değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek için ki-kare testi uygulanmıştır. İstatistiksel olarak anlamlılık için 0.05 değeri kabul edilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sonuçları örneklemin yapıldığı grupla sınırlıdır. Örneklem büyüklüğü küçüktür ve çocuğun okul kantininde satın aldığı yiyecek/içecek türleri ailelerin bildirimlerine göre değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Antalya Atatürk Devlet Hastanesinden araştırmanın yürütülmesine ilişkin kurum izni (31.07.2015/6999) alınarak araştırmaya başlanmıştır. Araştırmacılar polikliniğe başvuran ailelere araştırma hakkında bilgi vermiş ve araştırmaya katılmayı kabul eden ebeveynlerden aydınlatılmış onam almıştır.

BULGULAR

Araştırma kapsamında yer alan çocukların %83.3'ünün annesi ile görüşme yapılmıştır. Çocukların yaşları en küçük yedi ve en büyük onbir yaş aralığındadır; yaş ortalaması 9.09 ± 1.4 yıldır. Araştırma kapsamında yer alan ailelerin %50.0'inin 35-44 yaş aralığında, %85.2'sinin çekirdek aile yapısında ve 59.3'ünün ekonomik durumunun orta düzeyde olduğu saptanmıştır. Annelerin %50.9'u ve babaların %47.2'si üniversite ve üstü mezundur (Tablo 1). Okul kantininde satılan yiyecek/içecek türlerinden, araştırma kapsamındaki ailelerin çocuklarının %56.5'inin simit-poğaça, %51.9'unun çikolata, şeker, %45.4'ünün meyve suyu, %49.1'inin tost, ayran, %44.4'ünün süt, bisküvi ve kraker tükettikleri saptanmıştır. Ailelerin %76.9'u kola, gazozu, %65.7'si soslu sandviçi, %62.1'i çikolata, şekeri, %60.2'si hamburger, patates kızartmasını

çocuğunun kantinden satın almasını istemediği yiyecekler arasında göstermiştir (Tablo 2).

Çocukların kantinden yararlanmada yönlendirmede, ebeveynlerin %69,4'ü arkadaş çevresinin, %39.8'i ailenin, %35.2'si televizyonun, %36.1'i öğretmenlerin ve %32.4'ü satıcıların etkili olduğunu bildirmiştir. Ailelerin %47.2'si okul kantinlerinin denetlendiğini, %14.8'i denetlenmediğini, %38'i bu konuda fikrinin olmadığını ve %61.1'i okul kantinlerini özel sektörün işlettiğini, %57.4'ü okul aile birliğinin işletmesini istediğini bildirmiştir. Kantinden beklenti olarak ailelerin %62'si her bakımdan temiz olmasını, %33.3'ü düzenli olarak denetim yapılmasını, %4.6'sı ürün çeşitliliğinin sağlanması gerektiğini sıralamışlardır. Ailelerin %37'sinin kantin uygulamalarından memnun olmadığı, %42.6'sının memnun olduğu, %20.4'ünün bu konuda fikrinin olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 1. Araştırma Grubunun Tanımlayıcı Özellikleri (n=108)

Anketi Yanıtlayan Kişi	s	%
Anne	90	83.3
Baba	18	16.7
Ebeveyn Yaş Aralığı		
16-24	2	1.9
25-34	36	33.3
35-44	54	50.0
45-54	16	14.8
Medeni Durum		
Evlü	100	92.6
Bekar	8	7.4
Annenin Eğitim Durumu		
Temel eğitim	22	20.4
Ortaöğretim	31	28.7
Üniversite ve üstü	55	50.9
Babanın Eğitim Durumu		
Temel eğitim	17	15.8
Ortaöğretim	40	37.0
Üniversite ve üstü	51	47.2
Aile Yapısı		
Çekirdek	92	85.2
Geniş	12	11.1
Parçalanmış	4	3.7
Ekonomik Durum		
Düşük	18	16.7
Orta	64	59.3
Yüksek	26	24.0
Çocuk Cinsiyeti		
Kız	58	53.7
Erkek	50	46.3
Toplam	108	100
	Min/Max	Ort/Sd
Çocuğun Yaşı	7/11	9.09±1.4

Tablo 2. Çocuğunun satın aldığı ve ailelerin satın almasını istemediği yiyeceklerin dağılımı

Okul kantininde satılan Yiyecek/içecek türleri	Çocuğunun satın aldığı		Çocuğunun satın almasını istemediği	
	s	%	s	%
Simit –poğaça v.b.	61	56.5	17	15.7
Çikolata, şeker v.b.	56	51.9	67	62.1
Tost	53	49.1	20	18.5
Ayran	53	49.1	18	16.7
Meyve suyu	49	45.4	23	21.3
Süt	48	44.4	14	13.0
Bisküvi, kraker	48	44.4	29	26.9
Köfte, döner ekmek	36	33.3	43	39.8
Hamburger	34	31.5	65	60.2
Çay, meyve çayı	24	22.2	42	38.9
Patates kızartması	24	22.2	65	60.2
Kola- gazoz vb.	21	19.4	83	76.9
Sosisli sandviç	20	18.5	71	65.7
Kahve, sıcak çikolata vb	18	16.7	43	39.8

* Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Tablo 3. Araştırma kapsamındaki ailelerin kantinde satılan yiyeceklerin hijyen şartları ve güvenilirliği konusunda görüşleri

Kantinde satılan yiyecekler	Evet		Hayır		Biraz		Fikrim Yok	
	s	%	s	%	s	%	s	%
Sağlıklıdır	10	9.3	49	45.4	37	34.3	12	11.2
Hazırlama koşulları uygundur	16	14.8	35	32.4	32	29.6	25	23.1
Paketleme koşulları uygundur	32	29.6	25	23.1	27	25.0	24	22.2
Saklama koşulları uygundur	22	20.4	26	24.1	46	42.6	14	13.0
Servis edilme koşulları uygundur	14	13.0	33	30.6	48	44.4	13	12.0
Satıldığı yerin koşulları uygundur	30	27.8	31	28.7	45	41.7	2	1.9
Piştirildiği, hazırlandığı yer temizdir	26	24.1	24	22.2	36	33.3	22	20.4
Besleyici değeri yüksektir	4	3.7	61	56.5	33	30.6	10	9.3
Çalışanların kişisel temizliği yeterlidir	36	33.3	22	20.4	34	31.5	16	14.8

Araştırma kapsamındaki ailelerin okul kantininde satılan yiyecek/içeceklerin sağlamlılığını, hazırlama, paketleme, saklama, servis edilme, satıldığı, piştirildiği, hazırlandığı yerin temizlik ve çalışan kişilerin kişisel temizlik koşullarını uygun bulma oranlarının oldukça düşük seviyede (%9.3 ile %33.3 arasında) olduğu tespit edilmiştir. Ailelerin %56.5'inin okul kantininde satılan yiyecek/içeceklerin besleyici değerini yüksek bulmadığını bildirmiştir (Tablo 3). Araştırma kapsamındaki çocuklarının kantin kullanma sıklığını bildiren ailelerin sabahçı eğitim alan çocuklarının %54.5'inin okul kantininden kahvaltı için, öğleceği eğitim

alan çocuklarının %30.2'sinin okul kantininden atıştırmak için, tam gün eğitim alan çocuklarının %64.7'sinin okul kantininden öğle yemeği için, yiyecek/içecek satın aldığı belirlenmiştir. Aralarındaki bu fark istatistiksel olarak önemli olarak saptanmıştır ($p<0.05$). Araştırma kapsamındaki ailelerin düzensiz harçlık alan çocuklarının %30'unun düzenli harçlık alan çocuklarının %87.5'inin sıklıkla okul kantinini kullandığı tespit edilmiştir. Aralarındaki bu fark istatistiksel olarak önemli saptanmıştır ($p<0.001$), (Tablo 4). Çocuklarının kantin

kullanma sıklığıını bildiren annelerin ve babaların öğrenim durumları ve gelir seviyeleri ile çocuklarının kantini

kullanma sıklıkları arasında istatistiksel olarak bir fark saptanmamıştır ($p>0.05$).

Araştırma kapsamındaki çocuklarının kantin kullanma sıklığını bildiren ailelerin sabahçı eğitim alan çocuklarının %54.5'inin okul kantininden kahvaltı için, öğlece eğitim alan çocuklarının %30.2'sinin okul kantininden atıştırmak için, tam gün eğitim alan çocuklarının %64.7'sinin okul kantininden öğle yemeği için, yiyecek/içecek satın aldığı belirlenmiştir. Aralarındaki bu fark istatistiksel olarak önemli olarak saptanmıştır ($p<0.05$).

Araştırma kapsamındaki ailelerin düzensiz harçlık alan çocuklarının %30'unun düzenli harçlık alan çocuklarının %87.5'inin sıklıkla okul kantinini kullandığı tespit edilmiştir. Aralarındaki bu fark istatistiksel olarak önemli saptanmıştır ($p<0.001$), (Tablo 4). Çocuklarının kantin kullanma sıklığını bildiren annelerin ve babaların öğrenim durumları ve gelir seviyeleri ile çocuklarının kantini kullanma sıklıkları arasında istatistiksel olarak bir fark saptanmamıştır ($p>0.05$).

Tablo 4. Araştırma kapsamındaki çocukların kantini kullanma sıklığı ve amacına göre bazı değişkenlerin karşılaştırılması

Okul Eğitim Şekli	Kantinden Yiyecek Tüketme Amacı*		
	Kahvaltı	Öğle yemeği	Atıştırmalık
Sabahçı	s 6 % 54.5	8 23.5	15 28.3
Öğlenci	s 2 % 18.2	4 11.8	16 30.2
Tam gün	s 3 % 27.3	22 64.7	22 41.5
Önemlilik**	0.049		
Harçlık Durumu	Kantin Kullanma Sıklığı*		
	Sıklıkla	Bazen	Önemlilik**
Düzensiz verme	s 6 % 30.0	12 70.0	0.000
Düzenli verme	s 70 % 87.5	10 12.5	
Anne Eğitim Durumu	Kantin Kullanma Sıklığı*		
	Sıklıkla	Bazen	Önemlilik**
Temel eğitim	s 12 % 66.7	6 33.3	0.074
Ortaöğretim	s 25 % 92.6	2 7.4	
Üniversite ve üstü	s 39 % 73.6	14 26.4	
Baba Eğitim Durumu	Kantin Kullanma Sıklığı*		
	Sıklıkla	Bazen	Önemlilik*
Temel eğitim	s 13 % 86.7	2 13.3	0.593
Ortaöğretim	s 28 % 73.7	10 26.3	
Üniversite ve üstü	s 35 % 77.8	10 22.2	

* Çocuğunun kantin kullanma sıklığı hakkında bilgisi olmadığını bildiren 10 ebeveyn analiz dışı bırakılmıştır.

**Ki kare Test

TARTIŞMA

Yapılan bir araştırmada, okul kantininden, erkek ve kız öğrencilerin sırasıyla poğaça, simit vb ürünler (%42.6, %44.3) ile çikolata ve şekerleme vb ürünleri (%34.1, %25.6) sıkça tükettikleri saptanmıştır⁶. Ünsal'ın¹⁴ yaptığı araştırmada, öğrencilerin %56.0'ünün okul kantininden sandviç-simit, %35.4'ünün gofret, çikolata vb. satın aldıkları belirlenmiştir. Utter, Schaaf ve Ni Mhurch¹⁵ yaptıkları araştırmada, öğrencilerin kantinden satın aldıkları yiyeceklerin çok fazla yağ ve şeker içerdiğini, (küçüklerin 5-14 yaş) sırasıyla en fazla kola gibi gazlı içecekler, etli sosisli dürümler, çikolata ve şeker tercih ettiklerini belirlemişlerdir. Benzer konuda yapılan başka bir araştırmada, kantinde satılan yiyeceklerden öğrenciler tarafından en çok tercih edilenlerin çikolata, tost olduğu saptanmıştır¹⁶. Yapılan başka bir araştırmada, öğrencilerin okulda yiyecek içecek tüketim tercihlerinin başında simit (%13.9), ikinci olarak tatlı bisküvi (%11.7), üçüncü olarak ise çikolata (%10.0) gelmektedir. Aynı araştırmada, annelerin %74.1'inin öğrencilerin okul kantininden hızlı hazır yiyecekler, %16.4'ünün çikolata, şekerleme, %9.5'inin bisküvi, kek vb satın almalarına karşı oldukları belirlenmiştir³. Önceki yıllarda yapılan araştırmalarda olduğu gibi bizim çalışmamızda da kantinden tüketilmesi en çok tercih edilen yiyeceklerin başında simit, poğaça, çikolata, şeker geldiği görülmektedir. Çalışmamızda aileler çocuğunun kantinden satın almasını istemediği yiyeceklerin başında sırasıyla kola, gazoz, sosisli sandviç, ve çikolata, şeker, cipsi göstermiştir. Bu sonuç, ailelerin çocuklarını kola gibi asitli içecekleri kantinden tüketmelerini engellemeyi başardığını ancak çikolata, şeker gibi sağlıksız ve kalori oranı yüksek yiyecekleri tüketmelerini engelleyemediklerini göstermektedir. Bu sonuçlara göre; Milli Eğitim Bakanlığının 25.10.2016 tarih ve 2852893 sayılı "Okul Kantinlerinde Satılacak Gıdalar ve Eğitim Kurumlarındaki Gıda İşletmelerinin Hijyen Yönünden Denetlenmesi Konulu Genelge"¹⁷ kapsamında okul kantinlerinde satılmasına izin verilmeyen gıdaların hala kantinlerde satıldığı görülmektedir. Öncelikle kantinlerin denetimlerinin bu kapsamda artırılması kantinde besin değeri yüksek yiyecek ve içeceklerin satılmasını arttıracaktır. Avustralya'da ilköğretim okullarında sağlıklı kantin politikası uygulamasını arttırmak amacıyla yapılan bir çalışmada, çok bileşenli bir müdahalenin (kaynakların sağlanması, performans izleme ve geribildirim, uygulamanın yöneticiler tarafından desteklenmesi ve tanınması) etkili olduğu tespit edilmiştir⁹. Aynı konuda yapılan başka bir çalışmada, 12-14 aylık bir izlem sonucunda müdahale grubunda yer alan okulların kantininde sağlıksız ürünleri kaldırmaları, sağlıklı ürünleri arttırmaları sağlanmış ve öğrencilerin toplam yağ oranı

yüksek yiyecekleri alımları kontrol grubuna göre istatistiksel olarak daha düşük saptanmıştır¹⁸. Önceki yıllarda yapılan sistematik değerlendirmeler, okullarda uygulanan yiyecek/içecek politikaları ve kılavuzlarının, okulların gıda ortamını iyileştirme ile öğrencilerin beslenmesinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır^{19, 20}. Sağlıklı beslenme politikaları ve yönergeleri Kanada, Birleşik Devletler ve Avustralya gibi çeşitli yargı organları tarafından uygulanmaktadır. Örneğin Kanada'da Ontario hükümetinin okullarda satılan tüm gıdaları ve içecekleri kapsayan beslenme standartlarına göre, sağlıklı yiyecek ve içecek seçeneklerini en az % 80 oranında bulundurmaları, ilaveten daha çok satmaları gerekmekte ve çok miktarda yağ, şeker, sodyum içeren yiyecek/içecekleri satmalarına izin verilmemektedir⁹. Ülkemizde Sağlık Bakanlığı başkanlığında okullarda sağlıklı kantin politikasının geliştirilmesi ve bu konuda yapılan düzenlemelerin genelge ile belirlenmesi yerine satılacak gıdaların belirlenmesi gibi uzmanlık gerektiren konuların yasa kapsamına alınmasının, çocukların beslenmesini olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

Akınay'ın²¹ yaptığı çalışmada olduğu gibi bizim çalışmamızda da çocukların kantin alışverişine yönlendirilmesinde arkadaş çevresi (%69,4) ve ailenin (%39,8) etkili olduğu saptanmıştır. Çalışmamızda ailelerin karşı olmasına rağmen çocukların yüksek kalorili sağlığa zararlı yiyecekleri kantinden tükettikleri görülmektedir. Yapılan araştırmalar, çocuklar büyüdükçe, ailelerin çocuğun beslenme alışkanlıklarını daha az kontrol edebildiğini, öğretmenler, akranlar ve medyanın daha çok etkilediğini göstermiştir^{22, 23}. Çalışmamızda da ailelerinde belirttiği gibi, kantin alışverişini arkadaş çevresinin daha çok etkilediği düşünülmektedir. Dengeli ve düzenli beslenme ile ilgili öğrencileri, personeli, eğitimcileri ve aileleri kapsayacak şekilde eğitim verilmesi ve gerekirse sağlıklı beslenme davranışı geliştirmek için müdahalelerin planlanması uygun bir yaklaşım olacaktır.

Araştırma kapsamındaki ailelerin okul kantininde satılan yiyecek/içeceklerin sağlamlılığını, hazırlama, paketlenme, saklama, servis edilme, satıldığı, pişirildiği, hazırlandığı yerin temizlik ve çalışan kişilerin kişisel temizlik koşullarını uygun bulma oranlarının oldukça düşük seviyede (%9.3 ile %33.3 arasında) olduğu tespit edilmiştir. Ailelerin %56.5'inin okul kantininde satılan yiyecek/içeceklerin besleyici değerini yüksek bulmadığını bildirmiştir (Bknz.Tablo 3). Ankara'nın Yenimahalle ilçesinde yer alan dokuz ilköğretim okulunda anne ve babanın kantin uygulamaları hakkındaki görüşlerini belirlemek amacıyla yapılan bir çalışmada, veliler satılan ürünlerin sağlığına - 33, ambalajsız satılan (poğaça ve simit gibi) ürünlerin öğrencilere, uygun şartlarda sunumuna -21, kantin

çalışanlarının kişisel hijyenlerine -12 puan vermişlerdir ²¹. Soytürk'ün ²⁴ yaptığı çalışmada okul kantinindeki hijyenik uygulamalardan velilerin %31.2'sinin memnun olmadığı ve %48.8'inin bu konuda fikirlerinin olmadığı saptanmıştır. Yapılan bir araştırmada öğrencilerin %59.0'unun kantinde satılan ürünlerin hijyenik olmadığını düşündükleri tespit edilmiştir ³. Çanakçı'nın ¹⁶ yaptığı çalışmada, velilerin %24.13'ü kantinde sağlıklı ürünlerin satılması, %13.79'u kantinin temiz ve hijyenik olması, kantin çalışanlarının özel giysiler giymesi, bone ve eldiven takması gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Aynı araştırmada, veliler kantinin temiz ve bakımlı olmasını %60.2 oranında ara sıra olarak ve kantinde çalışanların giyim, kuşam ve temizliğini ise %45.8 oranında ne iyi ne kötü olarak değerlendirmişlerdir. Besin kaynaklı hastalıklar ülkemizde yaygındır ve özellikle okul, askeri birlik gibi topluca yemek yenen yerlerde besin kaynaklı enfeksiyonlar sık görülmektedir ⁸. Temiz gıda üretimi, ham madde, yardımcı madde, katkı maddeleri, ambalaj materyali, üretim aşamalarında çalışanların hijyen ve sanitasyon kurallarına uyması gibi ürünü etkileyen tüm unsurların kontrol altına alınmasıyla besin hijyeni sağlanır. Besinlerin, satın alma, depolama, hazırlama ve pişirme, servisi esnasında hijyen kurallarına uyulmalıdır ⁷. Ülkemizde sağlıklı dengeli beslenme, besin güvenliği, temel hijyen kuralları, sağlık eğitimi gibi okul sağlığını geliştirici konularda bilgisi olan uzman kişilerin okul ortamında çalışması öğrencilerin beslenme alışkanlığını olumlu yönde etkileyebilir. Ancak, ülkemizde her okulun bünyesinde sağlık hizmetleri sunan bir okul sağlığı ekibi (hekim, hemşire, öğretmen, öğrenci velisi, psikolojik danışman ve rehber) bulunmamaktadır ²⁵. Ülkemizde, okul sağlığı hizmetleri, aile hekimi (tanı, tedavi) ile Toplum Sağlığı Merkezi (TSM) (aşılama, sağlık ve genel hijyen kuralları yönünden kontrol vb.) arasında paylaşılmaktadır (Aile Hekimliği Yönetmeliği 2010; Toplum Sağlığı Merkezleri Kurulması ve Çalıştırılmasına Dair Yönerge 2011) ^{26, 27}. Ancak; okullarda okul sağlığı hizmetlerinin kesintisiz verilebilmesi için kadrolu olarak çalışacak sağlık personeli görevlendirilmelidir. Dünya Sağlık Örgütü, sağlığı koruma ve geliştirme faaliyetlerinde temel insan gücü olarak hemşireleri işaret etmektedir ²⁸. Literatürde kapsamlı okul sağlığı hizmetlerinin öğrenciler arasında sağlıklı beslenme ve fiziksel aktivite davranışlarını artırdığı ile ilgili değerlendirmeler yapılmaktadır ^{28, 29}. Ülkemizde her okulda bir hemşire istihdamı ile öğrencilerin beslenme alışkanlıklarında olumlu yönde değişim olacağı değerlendirilmektedir. İlaveten, eğitimi gereği hemşireler, okul kantinini sağlığa uygunluk açısından etkin bir biçimde denetleyebilecek, konu ile ilgili öğrencilere, personele, eğitmen ve ailelere düzenli eğitim verebilecek donanımda bir personeldir. Okul kantinlerinin bu alanda eğitimi olan hemşireler tarafından

denetlenmesi ile kantinde besin değeri yüksek besin ve içeceklerin satılması ve istenen hijyen şartlarına ulaşılması sağlanabilir. İlaveten okul sağlığı hemşireleri tarafından beslenme, fiziksel aktivite ve sağlık eğitimini kapsayan uygulamalar ile okul çağında görülen yetersiz ve dengesiz beslenme ve buna bağlı oluşacak sağlık sorunlarının görülme sıklığı azaltılabilir.

Akınay'ın²¹ okul kantin uygulamaları hakkında anne baba görüşlerini araştırmak için yaptığı araştırmasında genel olarak anne ve babaların kantin uygulamalarından memnun olmadığı ve kantinin her bakımdan temiz olması, düzenli olarak denetim yapılmasının öncelikli beklentileri olduğu görülmüştür. Soytürk²⁴ yaptığı araştırmasında, okul kantininden velilerin beklentilerini incelediğinde, büyük çoğunluğunun (%86.2) temizliğin birinci derecede önemli olduğunu ifade ettiklerini saptamıştır. Konu ile ilgili yapılan başka bir çalışmada velilerin %71.1'i kantinlerin yetkililerce denetiminin yapıldığını görmediklerini belirtmişlerdir¹⁶. Çalışmamız diğer çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Ailelerin kantinin her bakımdan temiz olması ve düzenli olarak denetim yapılması öncelikli beklentileri olmuştur. 5 Şubat 2013 tarih ve 228550 sayılı "Okul Kantinlerine Dair Özel Hijyen Kuralları Yönetmeliği"de ³⁰ kantin, kafeterya, büfe, çay ocağı, vb. yerlerin taşınması gereken, gıda güvenliği ve hijyen şartları belirlenmiştir. Aynı Yönetmelik gereği kantinde çalışan personele düzenli olarak eğitim verilmesi ve eğitim alan personele katılım belgesi verilmesi gerekmektedir. Belgesi olmayan kişilere çalışma izni verilmemektedir. Okul/kurumların bünyesinde faaliyet gösteren kantinlerin resmi kontrolü, tarım il/ilçe müdürlükleri tarafından yetkilendirilen gıda kontrolörlerince yapılmaktadır. Kantinlerin genel denetimi ise; okul müdürünün kendisi veya görevlendireceği bir müdür yardımcısı başkanlığında kurulacak bir komisyon (bir öğretmen, okul aile birliğinden bir yetkili, okul meclisi başkanı veya yardımcısı) tarafından ayda en az bir kez özel hijyen denetim formuna uygun olarak denetlenmesi gerekmektedir. Her okula bir hemşire istihdamı sağlanması ve bu komisyonda okul sağlığı hemşiresinin de yer alması durumunda, kantin uygulamalarında olumlu yönde bir fark olacağı düşünülmektedir. İlaveten ailelere denetim sonuçlarının bildirilmesi okul kantin uygulamalarına olan güveni arttıracak değerlendirilmektedir.

Ünsal'ın¹⁴ ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin yeme davranışlarını etkileyen bazı faktörlerin incelenmesi ile ilgili yaptığı çalışmada, en çok atlanan öğünün sabah kahvaltısı olduğu belirlenmiştir. Akınay'ın ²⁰ yaptığı çalışmada sabahçı olma durumunun çocukların kahvaltı

yapması üzerinde olumsuz etki yaptığı saptanmıştır. Soytürk'ün²⁴ yaptığı çalışmada öğrencilerin %15.0'nin öğle öğünlerini kantinden yaptıkları saptanmıştır. Çalışmamızda aileler, kahvaltı yapmak için en çok sabahçı, öğle yemeği yemek için en çok tam gün ve atıştırılmalık almak için en çok öğlenci eğitim alan çocuklarının kantini kullandığını bildirmiştir ($p<0.05$), (Bknz. Tablo 4). İkili eğitimde, sabah derslerin çok erken saatte başlıyor olmasının sabah kahvaltısının ihmal edilmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Yine ikili eğitimde öğle yemeği dersten çıkış veya giriş saatine geldiği için geçiştirilmekte ve bu eğitim sisteminden yararlanan öğrenciler açlığını atıştırılmalıkla gidermektedirler. Tam gün eğitim yapılan okullarda ise öğrenci sayısının az olmasından ya da okulun yemek çıkarmak için uygun yer veya maddi imkânlarının olmamasından öğle yemeği verilmemektedir. Öğrenciler ya evlerine gitmekte ya da yemeklerini yanlarında götürmektedirler. Öğle yemeği verilen okullarda ise öğrencilerin, sıra beklememe, arkadaşlarıyla daha çok zaman geçirme ve damak zevklerine daha uygun yiyecekleri tüketebilme gibi nedenlerle okul kantinlerini tercih ettiği değerlendirilmektedir.

Araştırma kapsamındaki ailelerin düzenli harçlık alan çocukların çoğunluğunun (%87.5) sıklıkla okul kantinini kullandığı tespit edilmiştir ($p<0.001$), (Bknz. Tablo 4). Okul çağı çocuklara fazla ve denetimsiz olarak verilen harçlıkların, daha çok enerji değeri yüksek, besin değeri düşük besinlere harcandığı bilinmektedir⁵. Araştırma kapsamındaki ailelerin çocukları halen ailenin etkisi altında ve okul kurallarına ileri yaş dönemine oranla daha fazla uyduğu bir yaş döneminde. Aile ve okul yetkilileri, öğretmenler kantin kullanma konusunda çocuklara bazı kurallar koyması (zamanı, günü, alınabilecek yiyecek ve içecekler gibi) hususunda teşvik edilmelidir. Ayrıca ailelerin çocuklarına aylık bir bütçe şeklinde harçlık vermelerinin, çocuğun hem kantin kullanma alışkanlığını azaltacağı hem de çocuğun bütçe yönetimi becerisini geliştireceği kanaatindeyiz.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak; aileler çocuklarının kantinden en çok simit-poğaça, çikolata, şeker tüketmeyi tercih ettiğini bildirmiştir. Araştırma kapsamındaki ailelerin; okul kantininde satılan yiyecek/içeceklerin hijyen şartları ve güvenilirliğini uygun bulma oranlarının oldukça düşük seviyede olduğu ve çoğunluğunun yiyecek/içeceklerin besleyici değerini yüksek bulmadığı saptanmıştır. Yanlış beslenme alışkanlıklarının düzeltilmesi ve bilgi düzeyinin artırılması amacıyla okul öncesi eğitim kurumlarından başlayarak yaygın ve örgün eğitimin her aşamasında öğrenciler başta olmak üzere, aileleri ve okul personelini de kapsayacak şekilde beslenme eğitimi verilmeli ve bu

eğitim sürekli olmalıdır. Ülkemizde Sağlık Bakanlığı başkanlığında okullarda sağlıklı kantin politikası geliştirilmeli ve kantinlerde satılacak gıdaların belirlenmesi yasa kapsamına alınmalıdır. Okul kantinlerinde satılan yiyecek ve içeceklerin öğrencilerin gelişimsel özellikleri dikkate alınarak seçilmesi, besin değerinin yüksek olması ve besin güvenliği, hijyen standartları için denetimler artırılmalıdır. Denetimlerde ve sağlığı geliştirici eğitim ve müdahale uygulamalarında bu konuda eğitimi ve donanımı olan hemşire personellerden yararlanılmasının uygulamayı olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR:

1. Baysal A. Beslenme. 12.Baskı. Hatiboğlu Yayınları, Ankara (2012).
2. Sylvia S, Luo R, Zinhang R, Shi Y, Medina A, Rozelle S. Do you get what you pay for school based programs? Evidence for a Child Nutrition Experiment in China. *Economics of Education Review* 2013;37:1–12.
3. Büyükkoyuncu N. Gaziantep İl Merkezindeki İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Okul Kantininden Besin Seçimleri ve Annelerin Besin Güvenliği Bilgisi Düzeylerinin Saptanması. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya (2010).
4. Yabancı, Nurcan. "Okul Sağlığı ve Beslenme Programları." *TAF Preventive Medicine Bulletin* 10.3 (2011).
5. Baltacı G, Ersoy G, Karaağaoğlu N, Derman O, Kanbur N. Ergenlerde Sağlıklı Beslenme, Hareketli Yaşam. Reklam Kurdu Ajansı Org. Tan. Tas. Rek. San. Tic. Ltd. Şti, Ankara (2012).
6. Uyar MF. Ankara'nın Çankaya ilçesindeki ilköğretim okullarındaki kantinleri hizmet kalitesi karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara (2006).
7. Bilici, S, Köksal E. Okul Öncesi ve Okul Çağı Çocuklara Yönelik Beslenme Önerileri ve Menü Programları, Sağlık Bakanlığı Yayını. 915. Ankara (2013).
8. Demirdal T, Demirtürk N, Aktepe OC. Bir Üniversitede Saptanan Besin Zehirlenmesinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Tıp Fak Dergisi* 2007;24(3):205-208.
9. Nathan N, Yoong SL, Sutherland R, Reilly K, Delaney T, Janssen L, et al. Effectiveness of a multicomponent intervention to enhance implementation of a healthy canteen policy in Australian primary schools: a randomised controlled trial. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity* (2016);13(1): 106.
10. World Health Organization. School policy framework: implementation of the WHO global strategy on diet, physical activity and health. WHO Press, Geneva (2008).
11. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. Millî Eğitim Bakanlığı İstatistikleri Örgün Eğitim 2015/16. Resmi İstatistik Programı Yayını. Ankara (2016).
12. Yaman A. Okul Kantinleri İç Denetim Raporu. Millî Eğitim Bakanlığı İç Denetim Birimi Başkanlığı. Ankara (2010).
13. Matthey E. Growth and development: preschool through adolescence. Selekman J. (Ed.). *School Nursing: A Comprehensive Text*. Davis Company, Philadelphia (2006).
14. Ünsal B. İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Yeme Davranışlarını Etkileyen Bazı Faktörlerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara (2007).

15. Utter J, Schaaf D, Ni Mhurch C. Food choices among students using the school food services in New Zealand. *New Zealand Medical Journal* 2007;120 (1248): 2397.
16. Çanakçı A. Okul Kantinlerinde Satılan Ürünlerle İlişkin Öğrenci, Öğretmen, Yönetici ve Veli Görüşleri (Trabzon Merkez Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (2015).
17. Milli Eğitim Bakanlığı 25.10.2016 tarih ve 2852893 sayılı Okul Kantinlerinde Satılacak Gıdalar ve Eğitim Kurumlarındaki Gıda İşletmelerinin Hijyen Yönünden Denetlenmesi Konulu Genelge, (2016).
18. Wolfenden L, Nathan N, Janssen LM, Wiggers J, Reilly K, Delaney T, et.al. Multi-strategic intervention to enhance implementation of healthy canteen policy: a randomised controlled trial. *Implementation Science* 12.1 (2017): 6.
19. Driessen CE, Cameron AJ, Thornton LE, Lai SK, Barnett LM. Effect of changes to the school food environment on eating behaviours and/or body weight in children: a systematic review. *Obes Rev.* 2014;15(12):968–82.
20. Jaime PC, Lock K. Do school based food and nutrition policies improve diet and reduce obesity? *Prev Med.* 2009;48(1):45–53.
21. Akınay AC. Okul Kantin Uygulamaları Hakkında Anne Baba Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara (2006).
22. Lwin May O, Shin W, Yee AZ, Wardoyo RJ. A parental health education model of children's food consumption: influence on children's attitudes, intention, and consumption of healthy and unhealthy foods. *Journal of Health Communication* 22.5 (2017): 403-412.
23. Gray WN, Janicke DM, Wistedt KM, Dumont-Driscoll MC. Factors associated with parental use of restrictive feeding practices to control their children's food intake. *Appetite* (2010) 55(2):332–7.
24. Soytürk A. Beslenme Eğitiminin İlköğretim Öğrencilerinin Okul Kantinlerinde Beslenmeye Yönelik Tutum ve Davranışları Üzerine Etkisi (Ankara İli Şereflikoçhisar İlçesi Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara (2010).
25. Kaya M, Aslan D. Ankara'da bir ilköğretim okulunda el yıkama konusunda bir müdahale çalışması. *Erciyes Tıp Dergisi* 2009;31(2):135-43.
26. Resmi Gazete. 25.05.2010 tarihli ve 27591 sayılı, Aile Hekimliği Yönetmeliği. (2010).
27. T.C. Sağlık Bakanlığı. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 03.08.2011 tarih ve 25143 Sayılı Toplum Sağlığı Merkezleri Kurulması ve Çalıştırılmasına Dair Yönerge. (2011).
28. Whitehead D. Health promoting hospitals: The role and function of nursing. *Journal Clinical Nursing* 2005;14(1): 20-27.
29. Murray, R., Chairperson, A. The Role of The School Nurse in Providing School Health Services. *The Journal of School Nursing*, 2008;24 (5): 269-274.
30. Resmi Gazete. 5 Şubat 2013 tarihli ve 228550 sayılı Okul Kantinlerine Dair Özel Hijyen Kuralları Yönetmeliği. (2013).